

МЕТОДИ БЕЖАНСКИ

The illustration depicts a night scene with two large, stylized trees on either side. The tree on the left has purple and blue foliage, while the one on the right has yellow and orange foliage. In the center, a crescent moon and several stars are visible in a dark sky. Below the trees, a small white house with a red roof sits on a hill. A white wolf is perched on the peak of a larger, rounded hill in the foreground. The overall color palette is dark with vibrant, contrasting colors for the trees and the moon.

**НОШИТЕ
НА
ВЪЛЧИТЕ
СВАТБИ**

РАЗКАЗИ
И НОВЕЛИ

ЗАБЕЛЕЖИТЕЛНИ РАЗКАЗИ ЗА БЪЛГАРСКОТО СЕЛО

Методи Бежански. Нощите на вълчите сватби. Разкази и новели. София, 2006.

Преди десетилетия във всекидневния и литературния печат често се срещаха очерци и разкази от Методи Бежански за селото, за селския труд, за селския бит. Правеше ми впечатление, че той познава в детайли живота на село, че го възпява, но и рисува негови отрицателни черти.

От многобройните сборници на разкази, излезли за повече от половин век, се вижда, че авторът продължава да отразява спомени за миналото на селото и картини от съвременния му живот. Но безспорен връх в обилното творчество на Методи Бежански е издаденият неотдавна сборник разкази „Нощите на вълчите сватби“. В него има и високохудожествени картини на богатата българска природа, с която влизаш в най-тесен досег именно на село, а не в града, и горчиви размишления за съвременното състояние на пустеещата земя, и за отчайващото обезлюдявано на българското село, и много живи образи на селяни с най-различна съдба, и философски размишления, и мъдри заключения, и поетични сцени, прославящи красотата на отделни герои със силен характер и с висок морал.

Поради своята краткост разказът е особено труден жанр, ако писателят иска да вмести в него богато съдържание и да го извае като високохудожествено и силно вълнуващо произведение. В разказите на М. Бежански се открива покритие между оригиналната идея и неповторимата художествена форма, постигнато във и чрез езика – справедливо наричан „съдържателна форма“, понеже никой не може да отдели езика от идеята. Флобер, великият майстор на художествения език, формулира така виждането си в това отношение: „Идеята съществува само благодарение на формата.“ Трябва също така да се каже, че идеята, макар и понякога доста мъчително, се ражда заедно с езика и се оформя благодарение на езика. И колкото по-силна е идеята, толкова по-богата и изразителна ще бъде и формата, защото не е възможно идеята да въздейства върху читателя, ако не е намерила своята съвършена и съответстваща ѝ форма.

За чест на писателя Методи Бежански може да се подчертае, че неговите разкази ни възхищават и завладяват, понеже авторът проявява неповторимо езиково майсторство в извайването на съответното дълбоко съдържание. Особено поразява неговото езиково новаторство. Въз основа на думи преди всичко от селската разговорна реч той изковава думи, обигравайки ги и обогатявайки ги с нови наставки или представки. Така от съществителното „пуйка“ е създаден нов глагол „опуйчи“¹, за да се охарактеризира най-точно реакцията на героя, като в новия глагол е вложена и лека шега. За образно изразяване на острата болка на потърпевшия е използван глаголет „просвредли“, получен от „свредел“ – „се просвредли лумбагото“ (50). Резкият подскок на катерицата е изобразен с частнопризнаковия глагол „се джитна“ (70).

М. Бежански е рядък майстор и в употребата на различни тропи и на специфични синтактични фигури за постигане на засилена изразителност. Във всички случаи той е художествено изобретателен и оригинален, затова въздейства непосредствено и особено силно чрез избора на всяка дума с оглед на нейното звучене и на нейния смислов ефект.

Писателят е щедър на положителни епитети, когато рисува жената с нейната божествена красота и покоряващ чар. Въобще трябва да изтъкна, че в разказите от разглежданата книга авторът рисува най-често и с изключително умение магнетичната сила на жената във всяко положение – и интимно, и делово, и в любовни сцени, и в

¹ В скоби е посочена страницата, на която се намира цитатът.

поведението ѝ сред обществото, сред близки и далечни. Бежански рисува майсторски внезапните настроения на жената по най-различни поводи. В един от разказите за жената са употребени три положителни епитета: „Бе станала *спонтанна, палава и лъчезарна*“ (19). С конкретни физически и психически черти е обрисувана жената на друго място: „*Добре гледана, но не е тромава, дори слабовата, със стегнат, палав мускул, а в кръста жилива – с една дума хем весела, хем хищна жилавост. Жена с някаква скрита, необузdana сила, дарена от бога, когато е бил най-щедър*“ (64–65)². Не само с епитети е рисувана жената в разказите на Бежански. Тя е винаги привлекателен образ, характеризирани с оригинални сравнения, и с лексикални повторения, които довеждат „до прибавяне на смисъл“. Така в един от най-поетичните разкази „Зелено вино“ разказвачът споделя с читателя: „С дни я бълнувам и вървя като *слънчасал. Тайнствена, дива сила* извира от нея, *сила* за грях“ (194). Пак на същата страница е използвано и едно любимо на писателя сравнение, отново в комбинация със сравнение, с експресивен епитет и с лексикално повторение, като е изразен неизмеримият възторг и от образа на прелестната зоотехничка: „*Всеки мускул и всяка клетка* от това тяло е *като натегната пружина*.“

Една от основните теми в разказите е природата, в която ние растем и се обогатяваме душевно. Тя е неотделима от нашето светоусещане, от нашите мисли, чувства и дела. Тя не е просто само фон, но и източник на най-дълбоки чувства и на особено скъпи и силни спомени. В нейното лоно ние намираме покой, от нея черпим вдъхновение, с нейна помощ се формираме като хора с богата духовна култура. Природата е намерила в лицето на М. Бежански и свой покровител, и свой съмишленик, и свой поклонник, и свой най-вдъхновен певец. Подобно на Ив. Вазов, на Н. Лилиев, на Ив. Тургенев и К. Паустовски писателят Методи Бежански се откроява в нашата художествена литература като рядък майстор на пейзажа, на природните картини, които са постоянно вътре у писателя, но и той е изцяло потопен в тях, живее с тях и намира достойни слова, за да ги опише най-живо и вдъхновено. С пейзажни бисери са наситени почти всички разкази, а някои от тях са изцяло пейзажни. Художникът одухотворява природата и ѝ придава чисто човешки черти, общувайки с нея като със свой най-обичан близък човек в разказа „Зелени надежди“: „Когато Канопус залезе, петлите отново пропяха и зората, ведра и чиста, окъпана в роса, се надигна на пръсти, за да види готов ли е светът за изгрев, за да събуди слънцето и да отвори портите пред колесницата му.“ (124).

Друга лйтмотивна дума, свързана с пейзажа, макар често да е дело на човека, но нерядко и на диви животни, е хронотопът „път“ и неговата по-малка посестрима „пътека“. Много пътища и пътеки кръстосват земята и същевременно живеят в горещите спомени на писателя. „Пътят“ и „пътеките“ са хронотопи, защото означават едновременно и пространство, и време, като се изпълват от художниците на словото, към които, разбира се, принадлежи и писателят Методи Бежански, с различни преносни значения, като добавя философски смисъл в словосъчетанието „пътят на живота“. Може да се каже, че няма разказ в книгата, където да не се появява път или пътека в пряко и преносно значение. Още в първия разказ „Нощите на вълчите сватби“ пътят е влязъл органически във фразата „това момиче му е пресекло *пътя*“ (9) със значение, че то ще промени съдбата му. По-нататък главният герой Велико Киранов, завърнал се от чужбина при любимата, говори афористично за „обратния път“, който трябва да се премина навреме: „*Обратен път* се хваща, докато все още ти помни стъпките, за да ти е дружина и да те води“ (10). Както се вижда тук, „обратният път“ е антропоморфизиран чрез глагола „помни“ и става спътник на героя, сякаш движейки го

² Навсякъде курсивът е мой – К. П.

в обратната посока. След като решително се завръща у дома, той отново споменава, но вече като свършен факт: „*Обратният път* към дома свърши“ (14). Обаче към уж прякото значение е прибавено и преносно значение на завръщането, но към сърцето на любимата: „А път към нея?...“ (14). Така „пътят“ става символ на любовта, която носи най-великото щастие на човека, но той става и основна линия за развитие на повествователния сюжет.

Особено честа гостенка в разказите на М. Бежански е думата „пътека“, която не го оставя на спокойствие. И струва ми се, че няма писател, който толкова пристрасно да прославя пътя и пътеката. Той дори издига пътеката като символ на добрата следа, завещана му от неговия мъдър баща. В разказа „Студената есен на света“ достойният син сякаш разговаря с баща си и завършва тирадата с философско осмисляне на „пътеката“ от бащата: „Човекът е грозен *без усмивка*, а земята – *без пътеки*. *Пътеките са усмивките на земята*. Баща ми тъй *викаше* „Дето и да вървиш, *викаше*, гледай *пътеки* да оставиш!“ (199). И тук ни поразява високото звучене и огромната значимост, придавана на „пътеката“ чрез метафорично изобразяване на „пътеките“ като „усмивки“. Първият афоризъм е с много мъдро съдържание. Лексикалните повторения компресират мисълта и повишават смисъла на думите.

В разказите има нанизващи се повторения, сякаш са скачени съдове, за да протича по тях духовната енергия на повествованието, за да се засилва значимостта на всяка повторена дума. Така в поетичния разказ „Слънце в слънчевия сплит“, на който вече се позовавах, има няколко опорни думи в лиричната картина, повторени умело с тънък художествен усет: „А Галинка от дете обича къпането в *речна* вода. *Речната* е най-гальовна и *най-нежна*. В *нежността* усещаш *силата* ѝ – тая *сила* да пошавне на хълбоците, в изящната гънка на гърдите; да пролази по улейчето на гръбнака и да ливне върху бедрата“ (179).

Повторението може да бъде осъществено и в цветова картина с повтарящ се цвят, който изразява определено настроение на повествователя, отразено в следния пример: „Наоколо бе още *сиво* и пусто. *Сиви* камъни, *сива* земя, *сиви* дървета“ (125). Очите най-често са изобразяват цветovo, при това понякога се създава удивителна смес от най-различни багри, както е в примера: „Цветът на зениците е карашък – и *черно*, и *синьо*, и *тъмнозелено*“ (190).

Методи Бежански е издал десетки книги с разкази и за възрастни, и за деца. Той е натрупал богат творчески и житейски опит, преживявал е най-различни събития, размишлявал е не веднъж и дважд за смисъла на житие-битието, учил се е на мъдрост от деди и баби, от баща и от майка, от интересни и умни хора, независимо от тяхното обществено положение, възраст и чин и сам е достигал до много мъдрости, с които насища съдържанието на много разкази. В духа на народните пословици и поговорки художникът на словото създава свои мъдрости, изразени афористично и свидетелстващи за философския поглед на писателя върху живота. По собствено признание някои истини той е наследил от баща си, напр.: „Мъртвите са ни винаги поверни от живите“, често повтаряше баща ми“ (98). Други мъдрости са тема за всесилното и трудно определимо време, срв.: „Времето не говори, говори онова, което човек оставя“ (30). Отделни афоризми се отличават с пределна краткост, третирайки темата за живота, напр.: „Животът е най-неизбежната измама“ (69) или „Раждаме се веднъж, а умираме цял живот“ (159), и др.

Методи Бежански се откроява като талантлив и оригинален писател. Не би било коректно, защото няма да бъде точен и правдив, ако го сравня с нашите класици – напр. Елин Пелин, Й. Йовков, Ем. Станев или Й. Радичков, защото всяко сравнение ще е малко или повече встрани от истината. Бежански живее в свое време, учил се е от знаменити писатели – наши и чужди, но има свой собствен проникновен поглед върху

живота, собствена картина на света, собствен глас и собствен свят на спомени, видения, размисли и чувства. За нас е важно, че сме съвременници на един безспорен майстор художник на словото. Убеден съм, че М. Бежански изпълнява на дело идеала, формулиран от Илия Волен: „Идеалът на литературния език трябва да бъде яснотата, простотата, точността, звучността, живописата, конкретността на народния език“. Ще прибавя, че освен всички тези качества авторът на „Нощите на вълчите сватби“ има сочен, образен и силно вълнуващ език.

КОНСТАНТИН ПОПОВ